

▷ SZÖVEG: HALÁSZ LEVENTE | FÉNYKÉP: PÉCZELY LAJOS

ISSZIK-KUL

A KIRGIZEK ÖRÖME, FÁJDALMA ÉS REMÉNYE

Óriás hegláncok ölelésében hatalmas tó vize csillog: a Tien-san északi vonulatai között, 1607 méteren húzódó Isszik-kul (Iszikköl, Iszik-köl, Isszük-kul) felülete a Balatonénak bő tízszerese, legnagyobb mélysége 668 méter, vízgyűjtőjén több mint 800 gleccser húzódik, ám melegforrások is táplálják

történelmi időket sem kerültek el, és a vízszintváltozások sokszor megpecsételték a partközelségben kiépült települések sorsát is...

A vízállás-átalakulás egy része fokozatos, a változó klímához kötődő, gyakran azonban hirtelen, katasztrofális esemény volt. Az utóbbiakat főképp földrengések, illetve a Tien-san hegyóriásai felől érkező nagy árhullámok okozták. Éghajlati kapcsolódású változás, hogy a 12–13. században több mint 10 méterrel csökkent a vízszintje. A 15. században 7–8 méterrel volt alacsonyabb a jelenleginél, a korszakok egyes szakaszaiban viszont 15 métert is emelkedett a vízállás. A 20. században voltak zsugorodó időszakok is, de az elmúlt években a Tien-san gleccsereinek intenzív olvadásával magyarázható vízszintemelkedés tapasztalható.

Évi vízszintingadozása ma 20 cm, alacsony a szervesanyag-tartalma, és kifejezetten (akár 30–35 m-ig is) átlátszó.

KÖZÉP-ÁZSIA SZODOMÁJA ÉS GOMORÁJA

Az Isszik-kul helyén díszes épületekből álló, hatalmas terekkel tagolt, gazdag metropolisz létezett. Lakosai azonban gonosz, önző és rosszindulatú emberek hírében álltak, akik nem tartották be az évszázados írott és íratlan törvényeket, így bűnhődniük kellett. Büntetés gyanánt egy napon megmozdult a föld, fűlsiketítő zaj kergette örületbe az ott élőket, akik jajgatva menekültek az utcákra. Szemük láttára nyíltak szét a hegyek, majd pompás városukat tajtékzó víz árasztotta el. Tiszta időben olykor felsejlenek a tó mélyére süllyedt házak és utcák sziluettjei...

3000 méter fölött

A Felső-Narin-völgy a Szir-darja forrásvidéke. Kora télen a mélyedésekben összegyűlő olvadékvizek kezdenek befagyni. Az Isszik-kullal ellentétben e hegyi tavakon vastag jégpáncél alakul ki

Elhagyottan

A Kongur-Ölög-völgyben több helyen állnak még a jellemzően a 19. századból származó, mauzóleumszerű sírcsoportok

Neve kirgiz nyelven „meleg vizet” jelent, de 182 km-es hossza és 60 km-t is elérő szélessége miatt Hszüan-Cang kínai buddhista szerzetes tudós a 7. században „meleg tengerként” emlegette. Talán azért, mert télen sem fagy be: bár nyáron a sekély részeken sem sokkal melegebb 20 °C-nál, de a leghidegebb évszakokban is alig csökken 4 °C alá a hőmérséklete, ráadásul sótartalma is magas, literenként 6 g-ot tartalmaz, hatodannyit, mint az átlagos tengervíz.

A tó szerkezeti medencéje 25 millió éve keletkezett, a vízfelület viszont nagyjából 7 millió éves, bár eközben igen nagy változások érték: volt a mainál jóval kiterjedtebb, magasabb vízállású, de sokkal sekélyebb is, sőt ki is száradt. Ám az ingadozások a

Nyáron a sekély részeken sem sokkal melegebb 20 °C-nál, de a leghidegebb évszakokban is alig csökken 4 °C alá a hőmérséklete, ráadásul sótartalma is magas, hatodannyi, mint az átlagos tengervízé.

Közép-Ázsia Atlantisza

A tó hullámsírijában rejtőzködő leletek (köztük még a zoroasztrizmus relikviái is) szoros kapcsolatban állnak az évezredes kereskedelmi útvonal, a Selyemút forgalmával, aminek itteni ága az Isszik-kul partvonalát követte. De ugyanezen karavánutak mentén terjedhetett a pestis is a 14. század közepén, melynek egyik valószínű gócpontja pont a tó térségében volt.

2007-ben az északi tóparthoz közel, 5-10 méteres mélységben 500 méter hosszúságú falmaradványt is hordozó, 2500 éves ókori város nyomaira bukkantak. De nemcsak az épített környezet került elő, hanem mívesen megmunkált tárgyak is: ékes ünnepi lovas hámok, bronzból készült tükrök, üstök. Ezeken kívül sírhalmokat is leltek, és bronzszobrokat, fegyverek sokaságát, aranypénzeket is a felszínre hoztak.

A régészeti feltárások mellett persze virágzik a környékbeli kincsvadászat is. A grigorjevskajai kikötőnél bronzkori település maradványaira bukkantak, ahonnan azonban csak kevés lelet került múzeumokba: a „begyűjtésben” hatékonyabbak voltak a helyiek, a turisták és a profi műkincstolvajok...

A történelem egyik leghatalmasabb birodalmát megálmódó és létrehozó Timurlenk is palotát építtetett a tó egyik szigetén – ami szintén a vízszint alatt rejtőzik, és már a 19. században is expedíciók keresték a nevezetes

2007-ben az északi tóparthoz közel, 5-10 m-es mélységben 500 m hosszúságú falmaradványt is hordozó, 2500 éves ókori város nyomaira bukkantak.

Turistahajó-pihenő

A Prsevalszkij-öböl kicsiny kikötője. A távolban, észak felé az Északi-Tien-san Küngöy-Alatau részének 4000 méteres vonulatai emelkednek

Prsevalszkij- emlékezet

1888. október 20-án Karakolban halt meg tízfuszban. Kívánságának megfelelően az Isszik-kul partján, egy magaslaton temették el. A sírja melletti emlékművet az orosz cár építtette

Aranyat érő hegyek

5000 méter közelébe törő csúcsok előterében folyik az aranykitermelés. A kirgiz állam és a bányát működtető kanadai cég az aranyár változásának függvényében időről időre egyeztetni a pénzügyi elszámolások alapjait

helyet. A térség híres feltárója, az orosz geográfus Prsevalszkij számára is komoly vonzerőt jelentett az ősi helyszín.

A keletről érkező tatár hódítások elől is a tó mélyén helyezték biztonságba vízálló értékeiket a térségbeli népek – ez is komoly vonzerő a mai illegális kincskeresésre. A súlyos értékpusztulással fenyegető, kaotikus „vadászat” megállítására egyszerű kihívás: mindenesetre, aki régészeti leletre bukkan, és be is szolgáltatja, a becsült érték 50%-ára jogosult.

Ha pedig már arany és kincs: az Isszik-kultól délre 1997 óta működik a hatalmas, hegyi Kumtor-aranybánya 4000 méteres magasságban – kanadai tulajdonban. Nemzetgazdasági és stratégiai jelentősége is kiemelkedő: ennek köszönhető a kirgiz GDP 10%-a, az ország aranyexportjának pedig fele!

Nagy víz, súlyos kihívások

1998-ban a Tisza cianidszennyezéséhez hasonló csapás érte a tavat. Az aranybányászatban használatos többtonnányi toxikus vegyülettel megpakolt teherautó törte át a Barszkoon folyó korlátját, szállítmánya a vízbe borult. A települési ivóvízellátás is sérült (a szokásos késedelmes tájékoztatás miatt 2500 lakost ért mérgezés, többen bele is haltak), de a szennyezés néhány óra alatt elért a tó északi medencéjébe is. Az élő környezet pusztításán túl ez olyan pánikot okozott, hogy még ma is érződik az érintett körzet idegenfoglalmán!

A délperti Kaji Szaj városka kevésbé a főtt kukorica illatáról és nyári gyermekszivajtól hangos strandjairól híres, sokkal inkább a település melletti, a szovjet összeomlással felhagyott uránbányájáról és széntüzelésű hőerőműjéről. Rekultivációja még várta magára, a nagyobb esőzések idején a bányából a medencebelső felé tartó szennyezett víz akadálytalanul ömölhet a tóba. A település korábbi lakosságának jelentős része elvándorolt, mert a bányabezárással szá-

Ligetes mezőség

Az Isszik-kulba torkolló Tara-szu völgye. Az itt élő családok – alkalmazkodva a környezeti adottságokhoz – földművelésből és állattartásból tartják el magukat

1998-ban a Tisza cianidszennyezéséhez hasonló csapás érte a tavat. Az aranybányászatban használatos többtonnányi toxikus vegyülettel megpakolt teherautó törte át a Barszkoon folyó korlátját...

Távol a központoktól

A vidéki lakosság jellemzően szerényen és a tradíciókat követve él. A fej szabadon hagyása nem illő. A nők leginkább kendőt, a férfiak pedig kirgiz nemezkalpagot viselnek

Ma a fő bevételi forrás az erre kalandozó, posztsovjeterozsdaövezetek izgalmára kíváncsi turisták taxis-kalauzolása, ráadásul a bányától gyönyörű kilátás nyílik a tóra.

mukra élehetlenné és reménytelenné vált a térség... Eközben pedig zajlik a halott ipari létesítmények fosztogatása, a mozdítható javak elhordása. A helyben maradtak pedig bíznak a katasztrófaturizmus erejében. Nem is alaptalanul! Ma épp a fő bevételi forrás az erre kalandozó, posztsovjeterozsdaövezetek izgalmára kíváncsi turisták taxis-kalauzolása, ráadásul a bányától gyönyörű kilátás nyílik a tóra. A sofőrök a felvert és nem feltétlenül egészséges por miatt azért inkább a kocsi belsejében várakoznak, míg a látogatók kinézelődik magukat.

Az 1970-es években – kísérletképp – betelepítették az Isszik-kulba a Szevan-pisztrángot, az örményországi Szevan-tó bennszülött halát. Végül is egy ország, víz-víz, a hal meg itt is, ott is finom... A sors fintora, hogy míg e pisztráng közben az eredeti élőhelyén a kihalás szélére sodródott, az Isszik-kulban kiválóan érzi magát. Olyannyira, hogy elterjedésével, dominanciájával számos itteni bennszülött halfajt soroz veszélybe!

Turbulens tóhasználat

Az 1950-es évektől a Szovjetunió kiemelt üdülőhelyévé fejlesztették az Isszik-kul partvidékét. Bár ma is kedvelt célpont – tavaly 900 ezer turista látogatott el a tóhoz, többségükben közép-ázsiaiak –, és belátható időn belül másfél millióra szeretnék feltornázní a látogatószámot, a szovjet turisztikai múlt már csak romjaiban létezik.

A 20-30 éve sorsára hagyott szanatóriumok, vendéglátóhelyek, közparkok, játszótérek, kikötők látványa azon remények, álmok, elvárások mementói, melyet fennen hirdetett a rendszer a szovjet jólétről a tó környékén élő közel 300 ezer ember számára (is). A hiú remények, a beteljesületlen álmok, valóságtól elrugaskodott elvárások nyomán díszletből van elég...

A sorsára hagyott szanatóriumok, vendéglátóhelyek, közparkok, játszótérek, kikötők látványa azon remények mementói, melyet fennen hirdetett a rendszer a szovjet jólétről.

Lassan, kitartóan

A hegyvidéki élet kedvelt állata a szamár. Olcsó és igénytelen, lassúsága ellenére kisebb távolságokra könnyen el lehet vele kocogni és teherszállításra is jól használható

Lovasparti

A Tien-san hegyláncjai között óriásszemként ragyog a tó vize. Az autózás errefelé – a szerény úthálózat miatt – nem jellemző. Lovagolva és szamaragolva azonban bárhová el lehet jutni

Hagyományos fogadás

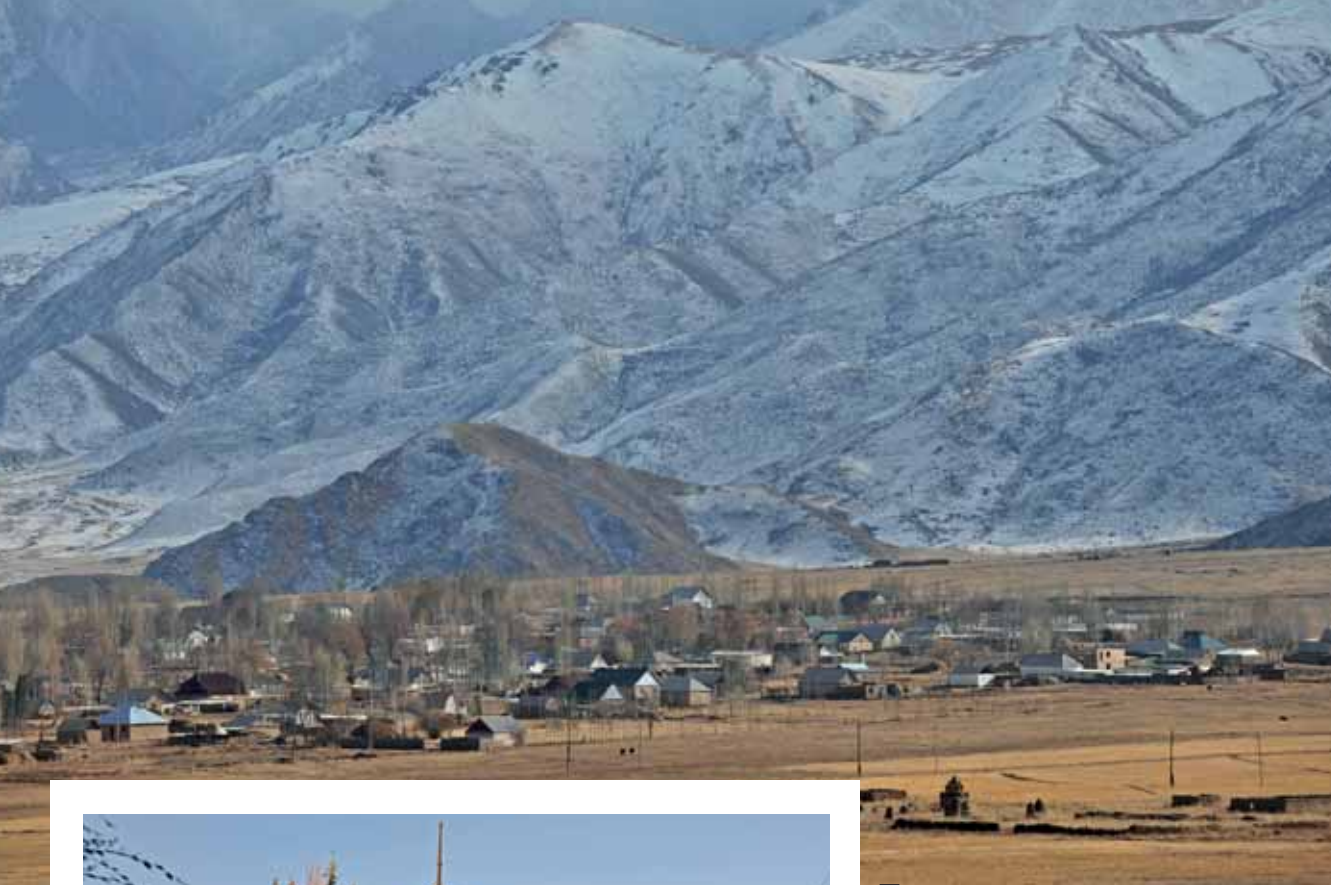
Az egyszerűségben és stabilitásban felülmúlhatatlan jurttakkal Kirgizisztánban is sokfelé találkozhatunk. A tóparti Bökombájev jurtaszállásán népzeneészek játszanak egy bhutáni küldöttségnek

A közép-ázsiai posztsovjeter országok amúgy is kiváló terep a kommunista-szocialista múlt iránt érdeklődést, bizarr ragaszkodást érző utazók számára. A sok évtizednyi erőltetett iparosítás és kollektivizálás és az eltörölhetetlen Lenin-kultusz nyomai, a szocialista-modernista és brutalista építészet jelen van, de ami a távolról érkezettnek abszurd háttér, a helyieknek a keserű valóság.

Inilcsek a tótól 70 km-es távolságban fekvő hegyi település. Egykor 15 ezren dolgoztak a panelváros felépítésén, ma 15-en lakják... A tó nyugati partján terül el Balikcsi városa. A szovjet időszak fontos ipari központja igazi, Selyemút menti soknemzetiségű helyszín volt: a kirgizek mellett üzbégek, kazahok, oroszok, ukránok, tatárok és dungánok alkották a helyi társadalmat. Mára rozsdamarta kikötői daruk, üresen kongó gabonasilók és raktárházak fogadnak.

A sok évtizednyi erőltetett iparosítás és kollektivizálás és az eltörölhetetlen Lenin-kultusz nyomai, a szocialista-modernista és brutalista építészet jelen van, de ami a távolról érkezettnek abszurd háttér, a helyieknek a keserű valóság.

Hegyek ölelésében

A falvak nemcsak közvetlen tőközelbe települtek. A tótól délre, a partvonallal párhuzamosan húzódó hegyek széles talpú völgyeiben számos pásztor-földművelő település alakult ki (itt: a majd' ezerfős Ala-Bash)

Karakoli örökség

A 19. század végi fénykorból nem maradt fenn összefüggő település- vagy utcarész. Az idő múlásával csak néhány szemrevaló, jobb sorsra érdemes orosz épület dacol

Megbízható ellátás

A szovjet időszakot követően Kirgizisztánban is a piaci kereskedelem lépett a szükségorientált helyébe. Bevásárlóközpontok és meglepő árubőségű, parányi üzletek sokasága nyitott. Az ajtón wishky-, vodka-, ásványvíz-, energiaital- és fogkrémreklám csalogatja a vásárlókat

Karakol büszkesége

A faszervezetű Szentháromság-katedrális földrengésben elpusztult elődje helyén emelték 1895-ben. A forradalom utáni idők erősen megviselték, hosszú rekonstrukciót követően 1991-ben nyitotta meg ismét kapuit

Ugyanakkor Karakol (korábbi nevén Przsevalszk), a tó 70 ezres fővárosa él és virul. Még a 19. század végén alapították a cári Oroszország katonai bázisaként, majd a Tien-sant feltáró expedíciók fontos indulóállomásává vált. A 20. század elején Almásy László és Prinz Gyula Tien-san-kutató vállalkozásai is érintették. Ám ma is garnizonváros, és a sztálini időktől kezdve forgalmas haditengerészeti gyakorló- és teszterület. Még India is gyakran igénybe veszi torpedótesztelésre!

Karakolt a 19. század végén alapították a cári Oroszország katonai bázisaként, majd a Tien-sant feltáró expedíciók fontos indulóállomásává vált. A 20. század elején Almásy László és Prinz Gyula Tien-san-kutató vállalkozásai is érintették.

A hatalmas tó óriási vonzerejének azonban geopolitikai vetülete is van. A közelmúltban indultak el az első charterjáratok, amelyek az üzbegisztáni Taskenttel és a kazahsztáni Almatival létesítenek összeköttetést. Ezek – az idegenforgalom élénkítésén túli – célja a térségbeli államok együttműködésének

elősegítése, amely főként a Fergánai-medence vidékének etnikai alapú konfliktusai, valamint a három évtizede egyfolytában feszültségeket okozó határviták miatt létfontosságú.

HALÁSZ LEVENTE
GEOGRÁFUS, IDEGEN- ÉS
TÚRAVEZETŐ, EGYETEMI OKTATÓ,
A VÁROSKUTATÓ TUDOMÁNYOS
MŰHELY ALAPÍTÓTAGJA

PÉCZELY LAJOS
– MÁS LETTEM (BME, MÉRNÖK). MINT AMI
SZERETTEM VOLNA LENNI (ÁZSIA-UTAZÓ).
ÁM EZ A MÁS TETTE LEHETŐVÉ, HOGY AZ LEGYEK,
AMI SZERETTEM VOLNA – VALLJA A SZERZŐ

KÖZÖNSÉG, KAPCSOLAT, KARANTÉN

A csupán egy éve újjáalakult szerkesztőségünk – egyfajta csapatépítésként – 2007-ben filmforgatásra készült. Tévéreklámmal is igyekeztünk még több olvasót megnyerni „földgömbös kalandzásainknak”. A családi relikviákból összeválogatott díszlet között volt régi térkép, zsebóra, imamalom, antik hágóvas, sextáns és még számos, a múltat megelevenítő tárgy. Okostelefon még nem létezett... Visszatekintve, akkori gondolkodásunk mai szemmel akár ósdiak is tűnhet.

13 évvel később egy teljesen más világban kell eljutnunk olvasóinkhoz. Azóta a kommunikációban már nem a televízió, hanem az internet a meghatározó. Szerkesztőségünk gondolkodásában azonban ma is jelen van az egykori, nagy felfedezőink és a múlt iránti tisztelet...

E járvány okozta különleges helyzetben, a virtuális térben szervezzük meg a Felfedezők Napját is. A kényszer szülte megoldás lehetőségeiből igyekszünk előnyt is kovácsolni, hogy a testközelii fesztivál sok ezer látogatóján túl még több olvasónkhoz és érdeklődőhöz juthassunk el.

Mert hiszünk a közösség erejében!

www.felfedezoknapja.hu

A FÖLDGÖMB EGYÜTTMŰKÖDŐ PARTNEREI ▾

E LAPSZÁMUNK MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTÁK ▾

MAGYAR
FÖLDRAJZI
TÁRSASÁG
ALAPÍTVÁ: 1872

1142 BUDAPEST, ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ÚTJA 125.
HONLAP: WWW.FOLDRAJZITARSASAG.HU
E-MAIL: INFO@FOLDRAJZITARSASAG.HU

ELNÖK: DR. CSORBA PÉTER
ALELNÖKÖK: DR. SZILASSI PÉTER
DR. MICHALKÓ GÁBOR
FŐTITKÁR: DR. DAVID LÓRÁNT

SAKOSZTÁLYOK:
BIZTONSÁGFÖLDRAJZI ÉS GEOPOLITIKAI
SAKOSZTÁLY, EXPEDÍCIÓS SAKOSZTÁLY,
TÁRSADALOM- ÉS GAZDASÁGFÖLDRAJZI
SAKOSZTÁLY, HEGYMÁSZÓ-SAKOSZTÁLY,
OKTATÁS-MÓDSZERTANI SAKOSZTÁLY,
EGÉSZSÉGFÖLDRAJZI SAKOSZTÁLY,
TERMÉSZETFÖLDRAJZI SAKOSZTÁLY,
TÉRKÉPÉSZETI SAKOSZTÁLY,
TURIZMUSFÖLDRAJZI SAKOSZTÁLY,
FÖLDRAJZTANÁRI SAKOSZTÁLY

TERÜLETI OSZTÁLYOK:
BAKONY-BALATON-VIDÉKI OSZTÁLY (VESZPRÉM)
BORSODI OSZTÁLY (MISKOLC)
DEBRECENI OSZTÁLY
DÉL-DUNÁNTÜLI OSZTÁLY (PÉCS)
DUNA-VÖLGYI OSZTÁLY (SZEKESZÁRD)
EGER-BÜKK-VIDÉKI OSZTÁLY
GYÖNGYÖS-MÁTRA-VIDÉKI OSZTÁLY
KISALFÖLDI OSZTÁLY (GYÖR)
KISKUNSAGI OSZTÁLY (KECSKEMÉT)
KÖZÉP-DUNÁNTÜLI OSZTÁLY (SZÉKESFEHÉRVÁR)
KÖRÖS-VIDÉKI OSZTÁLY (BÉKÉSCSABA)
NYÍRSÉGI OSZTÁLY (NYÍREGYHÁZA)
NYUGAT-MAGYARORSZÁGI OSZTÁLY (SZOMBATELY)
SZEGEDI OSZTÁLY
SZÉKELYFÖLDI OSZTÁLY (CSIKSZEREDA)
TOLNA MEGYEI OSZTÁLY (DOMBOVÁR)
ZALAI OSZTÁLY (NAGYKANIZSA)

KÖNYVTÁR ÉS GYŰJTEMÉNYEI:
1112 BUDAPEST, BUDAÓRSI ÚT 45.
TEL.: (06-1) 309-2600/1443
(2015. NOVEMBER 15-TŐL
HATÁROZATLAN IDEIG ZÁRVA TART.)

AZ ÉGGÖMBÖT TARTÓ ATLASZ A MAGYAR FÖLDRAJZI
TÁRSASÁG VÉDJEGYKÉNT BEJEGYZETT JELKEPE

LAPALAPÍTÓ (1929):
DR. MILLEKER REZSŐ

**AZ ÚJ SZOROZAT
ÚJRAINDÍTÓI (1999):**
DR. NEMERKÉNYI ANTAL
ÉS FARKAS PÉTER

1929–1933, FELELŐS SZERKESZTŐ:
DR. MILLEKER REZSŐ

1934–1944, SZERKESZTŐK:
DR. BAKTAY ERVIN ÉS DR. KÉZ ANDOR

1999–2005, FŐSZERKESZTŐ: DR. NEMERKÉNYI ANTAL

2005–2006, FŐSZERKESZTŐ: DR. VOJNITS ANDRÁS

2006-TŐL FŐSZERKESZTŐ: DR. NAGY BALÁZS

BÁRÁNY RÓBERT RIDEG RICHÁRD

E G Y E N L I T Ő

OZONE
GONDOLKODNI MENŐ!

OZONETV.HU

LEGYEN A MECÉNÁSUNK!

Csatlakozzon a Baráti Körhöz és támogassa a kiállításaink megvalósulását!
szepmuveszeti.hu/baratikor

BARÁTI KÖR

M | N | G

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA

VASARELY
MŰMESTER BUDAPEST